

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

УДК 028.5:82-94(477.83/.86)"19"
DOI: 10.33402/nd.2022-10-3-11

Олена ГАНУСИН

*кандидат історичних наук
асистент кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3806-542X>
e-mail: olena.b.hanusyn@lpnu.ua*

ЧИТАЦЬКІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

На основі мемуаристики проаналізовано читацькі інтереси, роль читання та його культуру української молоді наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. У спогадах не згадано всієї літератури, яку читали в час навчання, а переважно лише окремі твори. Простежено найбільш читабельні твори та жанри, серед яких праці з української літератури й історії, пригодницькі романи, література соціалістичного змісту, гумористичні часописи, брошури про статеve дозрівання.

Акцентовано увагу на тому, що «позакласне» читання, або неофіційна лектура, мало найперше самоосвітню мету з тих сфер, які цікавили молодь, або тих, які не викладали в навчальних закладах, тобто задовольняло інтелектуальні запити. Встановлено, що іноземну літературу читали переважно в польському перекладі, а важливою групою авторів були польські класики: А. Міцкевич, Ю. Словацький, Ю. Крашевський, Г. Сінкевич, які теж входили до шкільної програми. Також з'ясовано, що найзгадуванішими у спогадах українськими літераторами стали Т. Шевченко, П. Куліш, М. Костомаров, Г. Квітка-Основ'янка, І. Франко.

Зазначено, що українська молодь отримувала книги з наукових, публічних та приватних бібліотек, в учнівських і студентських товариствах, позичала, вкрай нечасто купувала. Встановлено, що школа намагалася контролювати позакласне читання учнів, застосовуючи покарання, а за читання певного жанру літератури (переважно радикально-соціалістичної) можна було бути відрахованим із реальної школи, гімназії чи університету. Констатовано, що до «небажаної» відносили сатиричні твори, любовні романи, детективи та криміналістику.

Ключові слова: читацькі інтереси, література, гімназисти та студенти, Галичина.

Культура читання різних соціальних груп – малодосліджена тема в українській історіографії. Втім, її аналіз (хто читає? що читає? як читає? як вибирає книжку? як оцінює? чи розуміє прочитане? тощо) розкриває на мікрорівні поширення і рецепцію певних ідей та уявлень (про політику, релігію, економіку) серед різних соціальних груп, адже їхніми носіями є саме книги; розвиток освіти серед населення, діяльність культурно-просвітніх середовищ; суспільні зміни. Найбільше праці цій сфері присвятив Роман Голик – аналізує механізми впливу читання і видання літератури,

книгообігу на свідомість, світогляд, творчість та роботу галицьких українців¹. А також Ірина Вушко² й Марта Надрага³.

Читання було не тільки духовною потребою чи засобом самовдосконалення, а й важливим елементом повсякденного життя для освічених людей XIX – початку XX ст. Комплектування домашньої бібліотеки вони вважали своєрідним обов'язком і частиною стилю життя. Українські інтелігенти дуже бережно ставилися до книг, зважаючи на їхню вартість. Зокрема, письменник Осип Маковей прирівнював тих людей, які позичали і не повертали книжки, до злодіїв, «бо книжка коштує так само гроші», а свою бібліотеку – до розграбованого будинку, з якого «що ліпше винесли вороги»⁴. Тому збирати книжкові колекції вони починали ще з часу навчання. Мета дослідження – проаналізувати читацькі вподобання української молоді, яка вчилася у галицьких освітніх закладах (гімназіях, семінаріях, вишах) наприкінці XIX – на початку XX ст. крізь призму залишених спогадів про роки вишколу, власні читацькі інтереси та товаришів.

Для гімназистів і студентів читання було частиною освітнього процесу, саморозвитку та способом проведення вільного часу або елементом дозвілля. У другій половині XIX ст. змінюються його моделі й підходи: від «голосного» на публіку, групового, до індивідуального; від інтенсивного до екстенсивного (заради насолоди, рефлексування). Найперше молодь обирала для себе белетристику як найлегший спосіб самоосвіти та для того, щоб розбавити нудну «лектуру». «Учні використовували кожную нагоду дома чи в трамваю, або часом крадьки на нудній годині в школі, щоб при помочі книжки вийти з кола сухого шкільного матеріялу в ширший світ, з його кольором, блиском, чаром і фантазією»⁵. До розважальної літератури належали художні твори європейських, американських (Редьярда Кіплінга (Rudyard Kipling), Джека Лондона (Jack London), Чарльза Діккенса (Charles Dickens), Джеймса Купера (James Cooper), Джонатана Свіфта (Jonathan Swift), Даниеля Дефо (Daniel Defoe), Жуль Верна (Jules Gabriel Verne), Марка Твена (Mark Twain)), українських авторів⁶. Читацькі інтереси змінювалися з віком або з тим, як «маліли їхні мундурки» (від казок братів Грімм (Die Gebrüder Grimm) до «Робінзона Крузо», «Ліса Микити» й «Абуказимових

¹ Голик Р. Книжна культура, читання й етносоціальні уявлення галичан кінця XIX – початку XX ст. *Вісник Львівського університету. Серія: «Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології»*. 2011. Вип. 6. С. 98–108; Голик Р. Читання для народу: видання «Просвіти», стереотипи масової культури й ментальність галичан перших десятиліть XX ст. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2010. Вип. 19. С. 217–244; Голик Р. Іван Франко, читання і культурні стереотипи в Галичині XIX – початку XXI століття. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2012. Вип. 21. С. 209–224.

² Вушко І. Еволюція читацьких інтересів львів'ян у другій половині XIX століття (за даними про діяльність бібліотеки Оссолінських). URL: <http://prima.lnu.edu.ua/Subdivisions/um/um8/Statti/6-VUSHKO%20Iryna.htm>

³ Надрага М. Читацькі інтереси польських гімназистів Львова в Другій Речі Посполитій. *Історія науки і біографістика*. 2015. Вип. 1. URL: <http://inb.dnsgb.com.ua/2015-1/9.pdf>

⁴ Маковей О. З життя і письменства. *Літературно-науковий вісник*. 1898. Т. I. С. 44.

⁵ Цюнка Ю. Слідами молодости. *Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілості 1878–1978*. Філадельфія; Мюнхен, 1978. С. 439.

⁶ Голик Р. Книжна культура... С. 104–105; Вушко І. Еволюція читацьких інтересів...

капців» до пригод Шерлока Холмса, Боффало Білла, Джека Тексаса, Ніка Картера)⁷. Останні твори виходили у т. зв. зошитових (бульварних) виданнях і вважалися небажаним сегментом літератури для школярів (доказ схильності до криміналу), тому їх читали приховано⁸. Твори іноземних авторів – переважно в польському перекладі, адже україномовний більшість з них почав з’являтися у міжвоєнний період. Читання популярних текстів мовами оригіналів, наприклад, англійською чи французькою, стимулювало учнів додатково вивчати іноземні мови. Частина творів входила до шкільної програми, адже з п’ятого року навчання в гімназіях учні читали самостійно з подальшим обговоренням на уроках (Йогана Гете (Johann Goethe) «Фауст», «Герман і Доротея», Йогана-Фрідріха Шиллера (Johann Friedrich von Schiller), Джорджа Байрона (George Byron), Вільяма Шекспіра (William Shakespeare), Генріха Ібсена (Henrik Ibsen), Августа Стріндберга (August Strindberg) та ін.)⁹.

Через брак національної літератури українська молодь «росла» під впливом творів польських літераторів (Генрика Сенкевича (Henryk Sienkiewicz), Адама Міцкевича (Adam Mickiewicz), Юліуша Словацького (Juliusz Słowacki), Юзефа Крашевського (Józef Krasiński)). Цікаво, що через читання й осмислення польської романтичної літератури гімназисти «приходили» до української літератури та історії¹⁰. Наприклад, педагог і громадський діяч Роман Ішук, навчаючись на початку XX ст. у Львівській академічній гімназії (ЛАГ), зазначав, що в лекціях Міцкевича про слов’янську літературу знайшов згадку про «Слово о полку Ігоревім», що вплинуло на його зацікавлення давньоруською історією¹¹. Педагог Степан Шах писав, що українська література відіграла для молоді роль «національного пробудителя»¹², яке втілювалося, найперше, в т. зв. козакофільстві («Гайдамаки» і «Гамалія» Тараса Шевченка, «Переяславська ніч» Миколи Костомарова, «Тарас Бульба» Миколи Гоголя), впливало на формування ідентичності. Гімназисти та студенти сформувавши «канонічний ряд» обов’язкових для прочитання українських письменників і творів (Тарас Шевченко, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Юрій Федькович, Марко Вовчок, Іван Котляревський, Григорій Квітка-Основ’яненко, Леся Українка, Олександр Кониський, Михайло Коцюбинський, Іван Франко)¹³. Ще один випускник ЛАГ Михайло Шкільник писав, що найбільший

⁷ Цьонка Ю. Слідами молодості... С. 439.

⁸ Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації. Львів, 2014. С. 193.

⁹ Хома І. Гімназійна освіта Євгена Коновальця. *Історико-культурні студії*. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2017. Вип. 4. С. 90.

¹⁰ Трильовський К. З мого життя. Київ; Едмонтон; Торонто, 1999. С. 49.

¹¹ Ішук Р. Спогади та думки про Академічну Гімназію. *Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілості 1878–1978*. Філадельфія; Мюнхен, 1978. С. 403.

¹² Шах С. Львів – місто моєї молодості. Цісарсько-королівська Академічна Гімназія. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2010. С. 201.

¹³ Як писав у спогадах відомий педагог і політик Олександр Барвінський, у час навчання в Тернопільській гімназії він читав такі українські твори: «Окрім Шевченкового “Кобзаря”, котрого я й інші громадяни вивчали напам’ять, читав я пильно “Оповідання” М. Вовчка, “Записки о Южній Русі” Куліша, “Основу”, Котляревського “Енеїди”, “Повісти” Гр[игорія] Квітки». (Барвінський О. Споми́ни з мого життя. Нью-Йорк; Київ, 2004. С. 85).

вплив у його житті зробила прочитана в час навчання брошура Миколи Міхновського «Самостійна Україна»¹⁴.

Українська молодь, визначаючи мету «позакласового» читання, найчастіше вказувала на бажання розширити та поглибити знання з тих сфер, які недостатньо висвітлювали у школах або не викладали взагалі. При чому «самоосвітню» літературу, яку обирали для себе гімназисти та студенти, шкільна адміністрація чи дорослі переважно забороняли або вважали небажаною для читання. «Якщо яку книжку дирекція заборонить читати – зараз на неї найбільший попит був», – писав Петро Зварич у спогадах про період навчання у Коломийській гімназії¹⁵. До неї належали твори антирелігійного, соціалістичного, сатиричного змісту, про статеве виховання. Така література поширювалася нелегально, таємно від керівництва гімназій, семінарій, університету. За читання та поширення «крамольної», як вважалося, літератури, можна було втратити стипендію чи бути відрахованим із навчального закладу. У русофільській газеті «Галичанин» за 1898 р. вміщено повідомлення про те, що з реальної школи у м. Станіславів та всіх навчальних закладів імперії було вигнано двох учнів, які поширювали серед молоді журнал «Семінарист», зміст якого складали «самыи обскурные и грязныи анекдоты, пѣсни и шутки, безстыдыи описанія половыхъ болѣзней и т. п. Отвѣчая духу времени журналъ сообщалъ также рецепты дѣланія динамита и бомбъ»¹⁶.

Джерела, звідки отримували гімназисти та студенти книги, – найперше бібліотеки (Оссолінеума, НТШ, «Просвіти») (приймала учнів двічі на тиждень у пообідні години), Народного дому, гімназійні). Як уже зазначено, останні були дуже бідними на позанавчальну літературу, тому ними користувалися переважно для підготовки до занять. Також брали у т. зв. випозичальнях – публічних бібліотеках, створених приватними особами, у яких можна було брати книги додому за встановлену плату чи заставу. У них були представлені популярні літературні новинки з усієї Європи, що так приваблювали українську молодь¹⁷. Наприклад, відома військова діячка та педагогиня Олена Степанів у спогадах про роки навчання у жіночій приватній виділовій школі Українського педагогічного товариства ім. Т. Шевченка у Львові писала, що брала книги у випозичальні Келера, яка розміщувалася на вул. Баторія (тепер – вул. Князя Романа), неподалік від навчального закладу. Вона зичила їх по порядку, починаючи з літери «А» у каталозі: «В мої руки попадалися книжки добрі і злі, вартісні і безвартісні, белетристика і научні твори. ... Попадаються мені фізика, астрономія, математика, з деяких мало розуміла...»¹⁸. Улюбленим її автором у цей час був криміналіст Чезаре Ломброзо (Cesare Lombroso).

¹⁴ Шкільник М. Ц.К. Академічна гімназія. *Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілості 1878–1978*. Філадельфія; Мюнхен, 1978. С. 418.

¹⁵ Зварич П. Спомини (1877–1904). Вінніпег: Видавнича спілка «Тризуб», 1976. С. 50.

¹⁶ Новинки. Розвращенная молодежь. *Галичанинъ*. 1898. 6 ноября.

¹⁷ Лісова І. Комерційні бібліотеки. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%80%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%20%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B8>

¹⁸ Олена Степанів – Роман Дашкевич. Спогади і нариси / упоряд.: Г. Сварник, А. Фелонюк. Львів, 2009. С. 27.

Художні, історичні, філософські, навчальні твори і брошури розповсюджувалися через таємні учнівські та студентські гуртки (найпоширенішими були «Громади»), які, крім освітньо-культурної, виконували й виховну функцію, урізноманітнювали навчальний процес і дозвілля¹⁹. Очевидно, гімназисти теж позичали (у вчителів та друзів родини), передавали один одному, копіювали, переписували книжки чи окремі твори. Про купівлю літератури для приватного користування у спогадах із гімназійних часів інтелігенти не згадували. Це можна пояснити тим, що часто їхнє матеріальне становище було складним, а навчання – платним. Учні самостійно купували підручники і шкільне приладдя, форму, взуття, платили за помешкання, їжу та інші потреби. Відповідно, книги вважалися додатковими витратами, які не кожен міг собі дозволити. Трапляються згадки про покупки книг для бібліотек, товариств і організацій у студентські роки. До прикладу, військовий та один з ідеологів українського націоналізму Євген Коновалець у 1910 р. придбав і передав для Українського студентського союзу п'ять книг (Миколи Залізняка «Велика селянська війна», «Король та народ», Богдана Лепкого «Начерк історії української літератури», Олексія Баха «Цар голод», Лонгіна Цегельського «Звідки взялась і що значить назва “Русь” і “Україна”»)²⁰.

Гімназисти та студенти також читали газети. Ними можна було безкоштовно користуватися у місцевих кав'ярнях. Брали їх і вдома. Виписувати українські часописи вважалося патріотичним обов'язком, тому кожна інтелігентна родина мусила це робити. Як пояснював художник і письменник Б. Лепкий, що в час його навчання у Бережанській гімназії (1883–1891) був великий голод на українські книжки, тому «кожне число “Діла”^{*} вичитувалося від початку до кінця, а рубрика “Наука, штука і література” та “Рух в руських товариствах” викликували не будь-яке зацікавлення»²¹. У газетах публікували не лише новини, а й наукові розвідки, уривками або частинами художні твори. При чому студентів цікавили як галицька преса, так і столичні видання. Втім, випускник ЛАГ Юрій Цьонка писав, що на початку XX ст. гімназисти не читали преси, розрахованої на «старших», а молодіжних часописів тоді не було²². Українська молодь теж створювала й поширювала (таємно) власну періодику – учнівські та студентські самвидави²³.

Наприкінці XIX ст. серед української молоді набуває популярності література атеїстичного і радикального спрямування. Якщо говорити про причини такого

¹⁹ Так, адвокат Євген Олесницький згадував про таємну бібліотеку «Громади» при Тернопільській гімназії, у якій містилися твори Шевченка, Квітки-Основ'яненка, Котляревського, Стороженка, Куліша «Чорна Рада», «Записки о Южной Руси» і «Хмельниччина», петроградська «Основа», «Правда», «Мета», «Русь», «Нива», «Вечорниці» і всі галицько-руські видання, твори Гоголя та кількох німецьких і польських класиків. (Олесницький Є. Сторінки з мого життя. Львів, 2011. С. 179).

²⁰ Хома І. Євген Коновалець і Український студентський союз. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2018. Вип. 1. Ч. 2. С. 100.

^{*} Один із найпопулярніших і провідних часописів народовецького спрямування в Галичині, який виходив з 1880 р. по 1939 р.

²¹ Лепкий Б. *Казка мого життя*. Тернопіль, 2014. С. 214.

²² Цьонка Ю. *Слідами молодості...* С. 439.

²³ Шах С. *Львів – місто моєї молодості...* С. 198

явища, то, по-перше, це була своєрідна данина моді: «Бути “радикалом”, соціалістом, “атеїстом”, тощо значить тоді в молоді літа – бути культурним»²⁴. Особливості віку – скептицизм, самоаналіз, піддавання сумнівам слів батьків і вчителів, загострене відчуття належності до «обраної освіченої верстви», яка мала б перемагати всі соціальні несправедливості світу, приваблювали молодь до радикального руху і його ідеології. Спогади, у яких згадані такого роду зацікавлення, написані з перспективи прожитих років, у яких часто зі сарказмом оцінюються молодіжні захоплення західноєвропейським соціалізмом. «Що там дурна грека та латина в житті варта! Світ реальний, поступовий; Ліпше студіювати Дрейпера, Маркса, Бабеля, Драгоманова, Франка! ... Я тепер почувався вже освідомленим, мудрішим від тата, нашого вїята, а навіть від професорів, що кривду роблять студентам, сикують і “палять” при іспитах виганяють з гімназії за погану поведінку. Се ж гніт, переслідування – інквізиція еспанська, неволя вавілонська, рабство єгипетське!», – писав український публіцист П. Зварич²⁵.

Окрім того, зацікавлення матеріалістичними та соціалістичними теоріями починалося із зацікавлення природничими й математичними науками. Як писав в автобіографії Володимир Охримович, у гімназії він любив багато читати, особливо філософські праці, був прихильником еволюційної теорії Дарвіна, «а на пункті релігії ставав чимраз вільнодумніший»²⁶. Серед науковців, яких читали, – це Ернст Геккель (Ernst Haeckel), Жан-Жак Реклю (Jacques Élisée Reclus), Александр фон Гумбольдт (Alexander von Humboldt), Каміль Фламмаріон (Camille Flammarion); локальні українські видання «Молот», «Дзвін», журнал «Товариш», «Дрібна бібліотека» (де публікували переклади Еміля Золя (Emile Zola), Миколи Добролюбова (Николай Добролюбов) «Значення авторитету у вихованні», Томаса Гекслі (Thomas Huxley) «Білковина», твори Михайла Драгоманова й ін.).

Окрім Дарвіна, гімназисти і студенти змушені були читати класичний твір із критики капіталістичного суспільства Карла Маркса (Karl Marx). «Правда, нічого не розумів у тому Капіталі, але треба було конче прочитати, бо я був “соціаліст”. Очмарів від того читання, але читав, бо що за соціаліст, що не читав “Капітал”», – писав актор Северин Паньківський²⁷, що свідчить про часто доволі поверховий інтерес до теорій соціалізму та марксизму серед галицької молоді, який міг зникнути по закінченню гімназії чи університету. Література, соціалістична за змістом, була забороненою в гімназіях, за її читання можна було «вилетіти» із навчального закладу. До прикладу, з гімназії за участь у таємних гуртках та поширенні літератури, яка піднімала соціальні й національні питання, були відраховані письменники Лесь Мартович, Василь Стефаник, адвокат і політик Іван Макух, громадсько-політичний діяч і письменник Осип Назарук та ін. Адміністрація школи вбачала в таких гуртках і літературі джерело радикальних та революційних настроїв і намагалася запобігти цьому*.

²⁴ Цит. за: Медвідь І. Бунт покоління і ставлення Івана Франка до християнства та греко-католицького духовенства. *Гуржійські історичні читання*. 2015. Вип. 10. С. 104.

²⁵ Зварич П. Спомини... С. 53.

²⁶ Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 167. Оп. II. Спр. 2412. Арк. 20 (В. Охримович. Автобіографія).

²⁷ Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 514. Оп. I. Спр. 102. Арк. 54 (Мемуари артиста С. Паньківського під назвою «Слідами завіяними», 1872–1938).

* Директори та педагоги могли приходити на «стації», де проживали учні, члени бурси з обшуками.

Щодо гумористично-сатиричної літератури, то про неї в мемуарах практично не згадано. Степан Шах писав, що в молодших класах гімназії учні відчували брак «веселих» книжок (лише сатиричні казки Івана Франка, «Співомовки» Степана Руданського, оповідання в «Дзвінку», «Страхопуді»; склалися на купівлю бульварного двотижневика «Rosiegiel», який потаємно читали)²⁸. Наприкінці XIX ст. набувають поширення сатирично-гумористичні часописи, найпершими авторами яких ставали гімназисти та студенти²⁹. «Газеткі» такого типу були переважно рукописні або друковані на машинці чи гектографі. Часто такі видання виходили несистематично («виходить коли єя хочеться»), без зазначення бібліографічних даних («редакция підь голим небомь»). Складний процес творення і тиражування свідчить про наполегливість, прагнення змін, захисту своїх інтересів, затребуваність та потребу самовираження, творчого потенціалу чи поривів³⁰. Наповнювалися такі часописи веселими історіями з побуту, сатирами на товаришів або вчителів, карикатурами, любовними віршами власного авторства, рідше – роздумами на політичні теми, суспільно-політичні відносини у краю. Найпопулярнішими гумористичними часописами в Галичині тоді були «Страхопуд», «Зеркало», «Комар».

За спогадами Степана Шаха, найпрочитанішою книжкою серед учнів Академічної гімназії була праця лікаря Михайла Коса «Про полові справи»³¹. У вступному слові автор вказав, що мета публікації – не для «пікантних» вражень, а наголос на необхідності впровадження статевого виховання в систему освіти, застерігаючи про небезпеки його відсутності – найперше можливість поширення венеричних хвороб серед молоді. У книзі перші два розділи присвячені опису чоловічих та жіночих статевих органів. І як автор зазначив, знову ж таки – з необхідності, адже у шкільних підручниках із біології така інформація відсутня. Як видається, книга орієнтована винятково на хлопців, бо основний лейтмотив – застереження від «хвилевого задоволення з нечистих жерел», ціна якого «полова заразлива недуга», тобто від відвідування борделів³². Важко уявити, щоб молода галичанка початку XX ст. могла навіть думати про такі заклади. Іншим твором подібного типу була книжечка лікаря Мартіна Брілля (Martin Brill) «Samogwał», написана польською мовою, – детальніша і ще популярніша³³.

Отже, позакласне читання впливало на формування інтелектуальних смаків, позицій, світогляду й ідентичності українських гімназистів і студентів наприкінці XIX – на початку XX ст., а списки читаних текстів відображали інтелектуальні запити. Зрозуміло, що у спогадах інтелігенти не згадували всієї літератури, яку читали в час навчання, а тільки окремі твори, з яких можна робити висновки про певні жанрові вподобання. До прикладу, не вдалося знайти згадок про еротіку, але очевидно, що і її читали, як і релігійну літературу, яка широко популяризувалася. Читацькі інтереси

²⁸ Шах С. Львів – місто моєї молодости... С. 176.

²⁹ Філіпова О. Еволюція молодіжних рукописних сатирично-гумористичних видань Галичини другої половини XIX – початку XX ст. *Збірник праць науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2014. Вип. 4. С. 18–32.

³⁰ Там само. С. 20.

³¹ Шах С. Львів – місто моєї молодости... С. 196.

³² Кос М. Про полові справи. Львів, 1908. 110 с.

³³ Шах С. Львів – місто моєї молодости... С. 196.

української молоді Галичини неможливо звести у статистику через брак джерел. Переважно в молодших класах гімназій «лектура» була випадковою, а у старших – більш усвідомлено обирали книги для самоосвіти. Читання було різноманітним, а набір книг залежав від підбору книжкової колекції в бібліотеках, доступу та можливості їх отримати, наявних перекладів, модних тенденцій. Через велике навантаження, репетиторство та необхідність виконувати домашні завдання, що займало практично весь вільний час, гімназисти та студенти переносили читання книг і часописів, які не входили до програми, на вакації.

REFERENCES

- Barvinskyi, O. (2004). *Spomyny z moho zhyttia*. New York; Kyiv [in Ukrainian].
- Filipova, O. (2014). Evoliutsiia molodizhnykh rukopysnykh satyrychno-humorystychnykh vydan Halychyny druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. *Zbirnyk prats naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, 4, 18–32 [in Ukrainian].
- Holyk, R. (2010). Chytannia dlia narodu: vydannia «Prosvity», stereotypy masovoi kultury y mentalnist halychan pershykh desiatylyt XX st. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 19, 217–244 [in Ukrainian].
- Holyk, R. (2011). Knyzhna kultura, chytannia y etnosotsialni uivlennia halychan kintsia XIX – pochatku XX st. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seria: knyhozn. bibliot. ta inf. tekhnol.*, 6, 98–108 [in Ukrainian].
- Holyk, R. (2012). Ivan Franko, chytannia i kulturni stereotypy v Halychyni XIX – pochatku XX stolittia. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 21, 209–224 [in Ukrainian].
- Ishchuk, R. (1978). *Spohady ta dumky pro Akademichnu Himnaziuu. Yuvileina knyha Ukrainskoi Akademichnoi Himnazii u Lvovi. Na 100-richchia pershoho ukrainskoho ispytu zrilosti 1878–1978*. Philadelphia; Munich [in Ukrainian].
- Khoma, I. (2017). Gimnaziina osvita Yevhena Konovaltsia. *Istoryko-kulturni studii*, 4, 87–93 [in Ukrainian].
- Khoma, I. (2018). Yevhen Konovalts i Ukrainyskyi studentskyi soiuz. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Istorii*, 1 (2), 100–104 [in Ukrainian].
- Kos, M. (1908). *Pro polovi spravy*. Lviv [in Ukrainian].
- Lepkyi, B. (2014). *Kazka moioho zhyttia*. Ternopil [in Ukrainian].
- Makovei, O. (1898). Z zhyttia i pysmenstva. *Literaturno-naukovyi visnyk*, 1 [in Ukrainian].
- Medvid, I. (2015). Bunt pokolinnia i stavlennia Ivana Franka do khrystianstva ta hreko-katolytskoho dukhovenstva. *Hurzhiivski istorychni chytannia*, 10, 104–106 [in Ukrainian].
- Nadraha, M. (2015). Chytatski interesy polskykh himnazystiv Lvova v Druhii Rechi Pospolytii. *Istorii nauky i biohrafistyka*, 1 [in Ukrainian].
- Novynky. Rozvrashchennaia molodezh. (1898, Lystopad 6). *Halychanyn*, 240 [in Ukrainian].
- Olena Stepaniv – Roman Dashkevych. Spohady i narysy. (2009). Lviv [in Ukrainian].
- Olesnytskyi, Ye. (2011) *Storinky z moho zhyttia*. Lviv [in Ukrainian].
- Pakholkiv, S. (2014) *Ukrainska inteligentsiia u Habzbuzkii Halychyni: osvichena verstva y emansypatsiia natsii*. Lviv [in Ukrainian].

Shakh, S. (2010). *Lviv – misto moiei molodosty. Tsisarsko-korolivska Akademichna Himnaziia*. Lviv [in Ukrainian].

Trylovskiy, K. (1999). *Z moho zhyttia*. Kyiv; Edmonton; Toronto [in Ukrainian].

Zvorych, P. (1976). *Spomyny (1877–1904)*. Winnipeg [in Ukrainian].

Olena HANUSYN

PhD (History)

Assistant at the Department of History, Museum Studies and Cultural Heritage

Lviv Politechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3806-542X>

e-mail: olena.b.hanusyn@lpnu.ua

READING INTERESTS OF UKRAINIAN YOUTH IN HALYCHYNA IN THE LATE 19th – THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY

The study, based on memoirs, analyzes readers' interests, the role of reading, and the culture of reading of Ukrainian youth at the end of the 19th – in the early 20th century. In the memoirs, there are not mentioned all the literature one read during one's studies, but mostly only some individual works. The most readable works and genres have been outlined, including works on Ukrainian literature and history, adventure novels, socialist literature, humorous magazines, and brochures on puberty.

Emphasis is placed on the fact that «extracurricular» reading or informal reading had, first of all, a self-educational goal, in those areas that were of interest to young people or those that were not taught in schools, i.e. satisfied intellectual needs. Foreign literature was read mainly in Polish translations. An essential group of authors read by high school students were Polish classics A. Mickiewicz, J. Slovatsky, J. Kraszewski, and G. Mickiewicz, who were also included in the school curriculum. The most often mentioned in memoirs Ukrainian writers were T. Shevchenko, P. Kulish, M. Kostomarov, H. Kvitka-Osnovianko, I. Franko.

Ukrainian youth received books from scientific, public, and private libraries, in pupils' and students' societies, borrowed, and bought very infrequently. The school tried to control students' extracurricular reading by using punishment. If you read a certain genre of literature (mostly radical socialist), you could be expelled from a real school, gymnasium, or university. «Undesirable» literature included satirical works, romance novels, detective stories, and forensics.

Keywords: readers' interests, literature, high school and university students, Halychyna.